

TRAILS OF HOPE

THE ODYSSEY OF FREEDOM

THE FATE OF POLES DURING THE SECOND WORLD WAR

☒ A young cadet, Middle East (Photo: AIPN)
Młody kadet, Bliski Wschód (fot. AIPN)

Szlaki Nadziei
.....
Odyseja Wolności

LOSY POLAKÓW W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

INSTITUTE OF
NATIONAL
REMEMBRANCE

THE ATTACK ON POLAND

ATAK NA POLSKĘ

The German attack on Poland on 1 September 1939 initiated the Second World War. On 17 September 1939 the Red Army crossed the borders of the Republic of Poland, in this way fulfilling the provisions of the Molotov–Ribbentrop Pact: the agreement concluded between the USSR and the German Reich on 23 August 1939. Its secret protocol provided an agreement on the division of Poland and defined the spheres of influence of the Soviet Union and Germany in Central and Eastern Europe. The Poles became engaged in a heroic yet unequal fight. On 17 September, Polish state authorities crossed the Polish–Romanian border. Thousands of people eager to continue the fight for freedom also fled across the borders with Romania and Hungary. The Germans and Soviets inflicted terror and mass repressions in the country they occupied, however Poles quickly embarked on forming a resistance movement. Underground structures of state administration, education, police, and the army were developed.

Atakiem Niemiec na Polskę 1 września 1939 r. rozpoczęła się II wojna światowa. 17 września 1939 r. granice Rzeczypospolitej przekroczyła Armia Czerwona, wykonując tym samym postanowienia paktu Ribbentrop–Mołotow – porozumienia z 23 sierpnia 1939 r., zawartego między ZSRS i Rzeszą Niemiecką. Tajny protokół zakładał podział Polski oraz ustalał strefy wpływów Związku Sowieckiego i Niemiec w Europie Środkowej i Wschodniej. Polacy stanęli do heroicznej, nierównej walki. 17 września polskie władze państwowe przeszły przez granicę polsko-rumuńską. Przez granicę z Rumunią i Węgrami przedstawiły się tysiące ludzi, pragnąc kontynuować walkę o wolność. W okupowanym kraju Niemcy i Sowieci wprowadzili powszechny terror i represje na masową skalę. Polacy szybko przystąpili do budowy ruchu oporu. Stworzono podziemne struktury administracji państwowej, szkolnictwa, policji i armii.

☞ The Chairman of the Council of People's Commissars of the Soviet Union and Soviet Minister of Foreign Affairs signing the document of the German–Soviet nonaggression pact (known as the Molotov–Ribbentrop Pact), Moscow, 23 August 1939 (Photo: AIPN)

Лудовы комиссар справ заграничных ЗСРС Вячеслав Мо́лотов склада подпис на документе немецко-советского пакта о неагресји (пакта Риббентроп–Мо́лотов), Москва, 23 VIII 1939 р. (фот. АІРН)

☞ The internment camp for Polish soldiers in Targu-Jiu in Romania, 1940 (Photo: Stanisław Sarek, Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Обóz internowania dla żołnierzy Wojska Polskiego w Targu-Jiu w Rumunii, 1940 r. (fot. Stanisław Sarek; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

☞ Warsaw in September 1939 (Photo: KARTA Centre Foundation)

Warszawa we wrześniu 1939 r. (fot. Fundacja Ośrodka KARTA)

☞ The Schleswig-Holstein, a German pre-dreadnought battleship, shelling Polish positions at Westerplatte in Gdańsk, 1939 (Photo: AIPN)

Niemiecki pancernik Schleswig-Holstein ostrzeliwuje polskie pozycje na Westerplatte, 1939 r. (fot. AIPN)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

THE TERROR OF THE OCCUPATION

TERROR OKUPACYJNY

The purpose of German repression in the occupied Poland was the biological destruction of the nation in labour camps, concentration camps, and in the death camps. Only in this part of Europe was aiding Jews punishable by death. Collective responsibility meant murdering whole families.

The most destructive form of mass repression the Soviets resorted to was deportation into the backwoods of the USSR. At least 315,000 Polish citizens were deported in 1940-41. Each individual tragedy started with a several-week long journey in cattle wagons in the extreme temperatures of the Siberian winter or summer. Many of the sick, the elderly and children died on the way. Being exposed to extreme weather conditions, many of the deportees were worked to death in the forests and mines.

Polish soldiers and police officers imprisoned by the Soviets in 1939 were transported to special NKVD camps in Kozelsk, Starobelsk, and Ostashkov, and subsequently executed as part of the Katyn Massacre which was decreed by the highest Soviet authorities on 5 March 1940.

Celem represji niemieckich na okupowanym terytorium Polski była zagłada biologiczna narodu w obozach pracy, obozach koncentracyjnych, a wreszcie w obozach zagłady. Tylko w tej części Europy za pomoc ludności żydowskiej groziła kara śmierci. Stosowano odpowiedzialność zbiorową, co oznaczało zabijanie całych rodzin.

Masową i najbardziej wyniszczającą formą represji stosowaną przez Sowietów były wywózki w głąb ZSRS. W latach 1940-1941 wywieziono co najmniej 315 tys. obywateli polskich. Początkiem dramatu była kilkutygodniowa podróż w wagonach bydłowych, w skrajnych temperaturach syberyjskiej zimy lub lata. Wielu chorych, starszych i wiele dzieci umierało jeszcze podczas podróży. Większość wywiezionych kierowano do wyniszczającej pracy – w trudnych warunkach klimatycznych – w lasach i kopalniach.

Polskich żołnierzy i policjantów, którzy trafili w 1939 r. do niewoli sowieckiej, umieszczono w obozach specjalnych NKWD w Kozielecku, Starobielecku i Ostaszkowie. Rozstrzelano ich w ramach zbrodni katyńskiej, na podstawie uchwały najwyższych władz sowieckich z 5 marca 1940 r.

A group of women at work clearfelling a forest near Sverdlovsk in the USSR, 22 November 1940 (Photo: KARTA Centre Foundation, courtesy of Halina Karny)

Grupa kobiet pracujących przy wyrębie lasu w okolicach Swierdłowska w ZSRS, 22 listopada 1940 r. (fot. Fundacja Ośrodka KARTA, udostępniła Halina Karny)

Polish deportees from Złoczów to the USSR by the graves of their loved ones who had died while in exile. Left to right: Julia Fedak, Jerzy Fedak, and Zofia Hosowska. Janushevka, Kazakh SSR, 1942 (Photo: KARTA Centre Foundation, courtesy of Jerzy Fedak)

Polacy – deportowani ze Złoczowa do ZSRS – przy grobach swoich bliskich, zmarłych na zesłaniu. Od lewej: Julia Fedak, Jerzy Fedak i Zofia Hosowska. Januszewka, Kazachska SRS, 1942 r. (fot. Fundacja Ośrodka KARTA, udostępnił Jerzy Fedak)

1940 – BLOOD, SWEAT, AND TEARS

1940 – KREW I BÓL

The Polish Army began to form in France in the autumn of 1939. Enlisting in it were Poles escaping from their homeland and the ones who had stayed in Western Europe earlier on.

To secure the necessary resources, the Third Reich attacked Denmark and Norway on 9 April 1940. Polish units participated in the fighting in Norway, proving their courage in the Battle of Narvik. Even though it ended in retreat, Narvik harbour became the symbol of the first victory over the Germans.

On 10 May 1940, the German aggression turned against Belgium, the Netherlands, and France. After the Germans broke the front on the Somme and Aisne rivers, they could not be stopped. Three days before France capitulated, the evacuation of Polish soldiers to the United Kingdom began.

The Polish I Corps was formed by order of the Commander-in-Chief of the Polish Armed Forces, General Władysław Sikorski. Polish squadrons fought in the Battle of Britain, with Poles joining the fray when the largest aerial battle in the world was entering its decisive phase. Allied victory was possible thanks to the cooperation of pilots from many countries occupied by the Germans. It was thanks to their devotion that the invasion of the United Kingdom could be prevented.

Od jesieni 1939 r. we Francji była tworzona Armia Polska. W jej skład weszli Polacy, którzy przedostali się z kraju lub wcześniej przebywali w Europie Zachodniej.

Aby zapewnić sobie dostawy surowców, 9 kwietnia 1940 r. III Rzesza zaatakowała Danię i Norwegię. Jednostki polskie wzięły udział w walkach w Norwegii, wykazując się męstwem w bitwie o Narwik. Choć zakończyła się ona odwrotem, to port w Narwiku stał się symbolem pierwszego zwycięstwa nad Niemcami.

10 maja 1940 r. celem agresji niemieckiej stały się Belgia, Holandia i Francja. Po przelamaniu przez Niemców frontu nad Sommą i Aisne nie udało się już ich zatrzymać. Trzy dni przed kapitulacją Francji rozpoczęła się ewakuacja żołnierzy polskich do Wielkiej Brytanii.

Na rozkaz Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego utworzono 1. Korpus Polskich Sił Zbrojnych. Polskie dywizjony lotnicze wzięły udział w bitwie o Anglię. Polacy dołączyli do walki, kiedy największa lotnicza bitwa świata wchodziła w decydującą fazę. Szala zwycięstwa przechyliła się na stronę aliantów dzięki wspólnej walce lotników z wielu krajów okupowanych przez Niemców. Dzięki ich poświęceniu udało się powstrzymać inwazję na Wielką Brytanię.

✈ The planes of the 303 Squadron of the RAF, UK, 1942 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Samoloty Dywizjonu Myśliwskiego 303, Wielka Brytania, 1942 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

👤 Soldiers of the Polish Independent Highland Brigade in Norway, May 1940 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Żołnierze Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich w Norwegii, maj 1940 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

🛡 Polish armoured troops – Renault R-35 tanks of the 3rd Line Company of the 1st Polish Tank Battalion of the 10th Armoured Cavalry Brigade during the campaign on the Marne in France, June 1940 (Photo from the collection of Krzysztof Barbariski, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Polskie oddziały pancerne – czołgi Renault R-35 z 3. kompanii liniowej 1. batalionu pancernego 10. Brygady Kawalerii Pancerniej podczas kampanii nad Marną we Francji, czerwiec 1940 r. (fot. ze zbiorów Krzysztofa Barbarskiego, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

THE WAR SPREADS

WOJNA SIĘ ROZSZERZA

The year 1941 brought changes. The outbreak of the German–Russian War on 22 June broke the previous alliance and had USSR change sides and join the Allies. This had a bearing on the situation of Polish citizens on the territory of the USSR.

The Polish Independent Carpathian Rifle Brigade, commanded by General Stanisław Kopański, was sent to fight on a new front in the war: in North Africa. In late August 1941 it was instructed to reinforce the fortress of Tobruk, besieged by the German and Italian forces. In October Poles took over the longest and most difficult Western defence sector of the fortress. Fighting in Tobruk continued until December 1941, when Allied Forces relieved the siege.

In December 1941, the United States entered the war, which changed the balance of power on the front. Now the war extended to nearly every corner of the world.

Rok 1941 przyniósł zmiany. Wybuch wojny niemiecko-sowieckiej 22 czerwca doprowadził do zerwania dotychczasowego sojuszu i przejścia ZSRS w szeregi aliantów. Wpłynęło to na sytuację obywateli polskich, znajdujących się na terenie ZSRS.

Do walk na kolejnym froncie wojny – w Afryce Północnej – zaangażowano Samodzielną Brygadę Strzelców Karpackich, dowodzoną przez gen. bryg. Stanisława Kopańskiego. W drugiej połowie sierpnia 1941 r. została ona skierowana do wzmocnienia twierdzy Tobruk, oblężonej przez siły niemiecko-włoskie. W październiku Polacy przejęli najdłuższy i najcięższy zachodni odcinek obrony. Walki w Tobruku trwały do grudnia 1941 r., kiedy to siły alianckie odblokowały twierdzę.

W grudniu 1941 r. do wojny przystąpiły Stany Zjednoczone, co zmieniło układ sił na frontach. Wojna swoim zasięgiem ogarnęła niemal cały świat.

📷 The destruction at Pearl Harbor after the Japanese air raid of 7 December 1941 (Photo: National Archives and Records Administration)

Zniszczenia w Pearl Harbor po japońskim nalocie 7 grudnia 1941 r. (fot. National Archives and Records Administration)

📷 Soldiers of the Polish Independent Carpathian Rifle Brigade on the front line in the desert near Tobruk. Libya, December 1941 (Photo: NAC)

Żołnierze Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich na pierwszej linii frontu na pustyni pod Tobrukiem. Libia, grudzień 1941 r. (fot. NAC)

📷 A column of Soviet prisoners of war near the fortress of Brest, 1941 (Photo: KARTA Centre Foundation, courtesy of Stanisław Blichiewicz)

Okolice Twierdzy Brześć, kolumna jeńców sowieckich, 1941 r. (fot. Fundacja Ośrodka KARTA, udostępnił Stanisław Blichiewicz)

A SPARK OF HOPE

ISKRA NADZIEI

📌 The signing of the Sikorski–Mayski Agreement reinstating diplomatic relations between Poland and the USSR, London, 30 July 1941 (Photo: Imperial War Museum)

Podpisanie układu Sikorski–Majski, przywracającego stosunki dyplomatyczne między Polską a ZSRS. Londyn, 30 lipca 1941 r. (fot. Imperial War Museum)

A Polish–Soviet agreement that, among other provisions, re-established mutual diplomatic relations was signed in London on 30 July 1941. It included an “amnesty” for Polish citizens throughout the USSR. This allowed the release of many people from the camps and places of exile. The signing of a further military alliance, whose provisions defined the principles of operation of the Polish Army in the USSR (part of the Polish Armed Forces) took place on 14 August. Polish hearts were inspired by the hope of returning home. The command of the army was entrusted to General Władysław Anders, whom the Soviet authorities released from prison. A decision to expand the Polish army and then send it to the front was reached during the visit of General Władysław Sikorski to Moscow in December 1941. At the same time the Polish government began an intensive search for the Polish soldiers taken prisoners of war by the Soviets in 1939.

30 lipca 1941 r. w Londynie został podpisany układ polsko-sowiecki, który przywracał między innymi wzajemne stosunki dyplomatyczne. Jego skutkiem była tzw. amnestia dla obywateli polskich, znajdujących się na terenie ZSRS. Pozwoliło to na zwolnienie wielu osób z obozów i miejsc zesłania. 14 sierpnia zawarto umowę wojskową, która określała zasady funkcjonowania w ZSRS Armii Polskiej, stanowiącej część Polskich Sił Zbrojnych. W sercach wielu Polaków pojawiła się nadzieja na powrót do domu. Na czele armii stanął, zwolniony z więzienia sowieckiego, gen. bryg. Władysław Anders. Podczas wizyty w Moskwie Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego w grudniu 1941 r. postanowiono, że Armia Polska zostanie rozbudowana, a następnie skierowana na front. Równoległe władze polskie rozpoczęły intensywne poszukiwania żołnierzy wziętych przez Sowieców do niewoli w 1939 r.

📌 General Władysław Anders (Commander of the Polish Army in the USSR) and Col Leopold Okulicki (Chief of Staff of the Polish Army in the USSR) in General Anders’s office, 1941–42 (Photo: NAC)

General Władysław Anders (dowódca Armii Polskiej w ZSRS) i płk. dypl. Leopold Okulicki (szef Sztabu Armii Polskiej w ZSRS) – w gabinecie gen. Andersa, 1941–1942 (fot. NAC)

📌 Polish soldiers taking a breather after exercises, Jalal-Abad, Kyrgyzstan, USSR, February 1942 (Photo: Wiktor Ostrowski; Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Polscy żołnierze odpoczywający po ćwiczeniach, Dżalał-Abad w Kirgistanie, ZSRS, luty 1942 r. (fot. Wiktor Ostrowski; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

OUT OF THE HOUSE OF BONDAGE

WYJŚCIE Z DOMU NIEWOLI

🚩 Soldiers of the Polish Army in the East on their way to military exercises (Photo: AIPN)

Żołnierze Armii Polskiej na Wschodzie w drodze na ćwiczenia (fot. AIPN)

🚩 Children who made it to the Anders' Army. Vrevskaya, Uzbekistan, USSR, May 1942 (Photo: Wiktor Ostrowski; Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Dzieci, które dotarły do formującej się armii gen. Andersa. Wrewskaja, Uzbekistan, ZSRS, maj 1942 r. (fot. Wiktor Ostrowski; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

🚩 A group of Polish exiles taking a rest on the border between the USSR and Iran, 1942 (Photo: Józef Piłsudski Institute of America)

Grupa polskich zesłańców odpoczywa na granicy sowiecko-irańskiej, 1942 r. (fot. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce)

In 1942, the German armies were around 150 km away from Moscow, the line of the front stretching from Leningrad in the north to Rostov on Don in the south. The Soviets were finding it increasingly difficult to conceal the murder of thousands of Polish soldiers in Katyń. The freshly formed Polish troops lacked basic supplies, and further drafts were suspended by the Soviet authorities. Poles were turning into an increasingly troublesome ally for the USSR. Due to the lack of food rations for the Polish units, talks on evacuation from the USSR to Iran began. In March 1942, the Soviet government agreed to the evacuation of some Polish soldiers and civilians remaining with the army. The decision to move the entire Polish army was only reached in August. Evacuation continued until early September 1942. Poles were overjoyed. Many whole families were successfully saved. Yet the way home had only begun. Civilians found shelter on four continents, reaching East Africa, India, Mexico, and New Zealand.

Nonetheless, many Polish citizens could not evacuate and remained in the USSR. Some returned to Poland in the ranks of an army under full Soviet command, while others could only return many years after the war.

W roku 1942 wojska niemieckie były około 150 km od Moskwy, a front rozciągał się od Leningradu na północy po Rostów nad Donem na południu. Sowietom coraz trudniej było ukrywać fakt zamordowania w Katyńiu tysięcy polskich żołnierzy. Świeżo utworzonym oddziałom polskim brakowało podstawowego zaopatrzenia. Władze ZSRS wstrzymały dalszy pobór do armii. Polacy stawali się dla Sowietów sojusznikiem coraz bardziej kłopotliwym. Z powodu braku racji żywnościowych dla polskich jednostek podjęto rozmowy na temat ewakuowania ich z ZSRS do Iranu. W marcu 1942 r. władze sowieckie zgodziły się na wyjazd części żołnierzy i ludności cywilnej przebywającej przy wojsku. Dopiero w sierpniu zdecydowano o przemieszczeniu całości polskiej armii. Ewakuacja trwała do początku września 1942 r. Radość wśród Polaków był ogromna. Niejednokrotnie udało się uratować całe rodziny. Jednak ich podróż do domu dopiero się rozpoczęła. Ludność cywilna znalazła schronienie na czterech kontynentach, między innymi w Afryce Wschodniej, Indiach, Meksyku i Nowej Zelandii.

Wielu obywateli polskich nie mogło się ewakuować i pozostało w ZSRS. Część z nich powróciła do kraju w szeregach armii całkowicie podporządkowanej Sowietom, inni mogli wrócić dopiero wiele lat po wojnie.

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

UNDER THE AFRICAN SUN

POD SŁOŃCEM AFRYKI

Marabou storks overlooking an area that used to be Polish refugee settlements, Zimbabwe (Photo: Alamy/BE&W)

Marabuty na drzewie w okolicy, w której niegdyś były osiedla polskich uchodźców, Zimbabwe (fot. Alamy/BE&W)

In the nineteenth century, scientific and research expeditions as well as Catholic missionary activities led to a better understanding of Central Africa. Unexpectedly, as a result of hostilities during the Second World War, fate brought thousands of Poles to South East Africa. Fleeing the war, Poles ended up in Kenya, Southern Rhodesia (today's Zimbabwe), Northern Rhodesia (today's Zambia), Uganda, Tanganyika (today's Tanzania), and the Union of South Africa (today's South Africa). At that time, these countries were under the protectorate of Great Britain and varied in their degree of independence.

There were also Polish soldiers in the Union of South Africa, who were deployed in the military hospitals of Johannesburg, Pietermaritzburg, and Durban. Soldiers of the Polish Armed Forces also received military training in the Union of South Africa.

W wieku XIX ekspedycje naukowo-badawcze oraz katolicka działalność misyjna doprowadziły do lepszego poznania Afryki Środkowej. Nieoczekiwanie w wyniku działań wojennych w czasie II wojny światowej los sprowadził tysiące Polaków do Afryki Południowo-Wschodniej. Uciekając przed wojną, Polacy trafili do Kenii, Rodezji Południowej (dzisiejsze Zimbabwe), Rodezji Północnej (dzisiejsza Zambia), Ugandy, Tanganiki (dzisiejsza Tanzania) i Związku Południowej Afryki (dzisiejsza Republika Południowej Afryki). W tamtym czasie kraje te były pod zarządem powierniczym Wielkiej Brytanii i różnił je stopień samodzielności.

W Związku Południowej Afryki przebywali również polscy żołnierze, którzy zostali rozmieszczeni w szpitalach wojskowych Johannesburga, Pietermaritzburga i Durbanu. Żołnierze Polskich Sił Zbrojnych odbywali także w ZPA szkolenia wojskowe.

Camps and settlements of Polish refugees in Africa

Obozy i osiedla uchodźców polskich w Afryce

- places of disembarkation of Polish refugee transports
miejsca wyokrętowania transportu uchodźców polskich
- Polish refugee camps and settlements
obozy i osiedla uchodźców polskich
- Polish consular posts
polskie placówki konsularne
- places connected with temporary residence of Poles
miejsca związane z Polakami

Kilimanjaro (Photo: Alamy/BE&W)

Kilimandżaro (fot. Alamy/BE&W)

DISPERSED

ROZPROSZENI

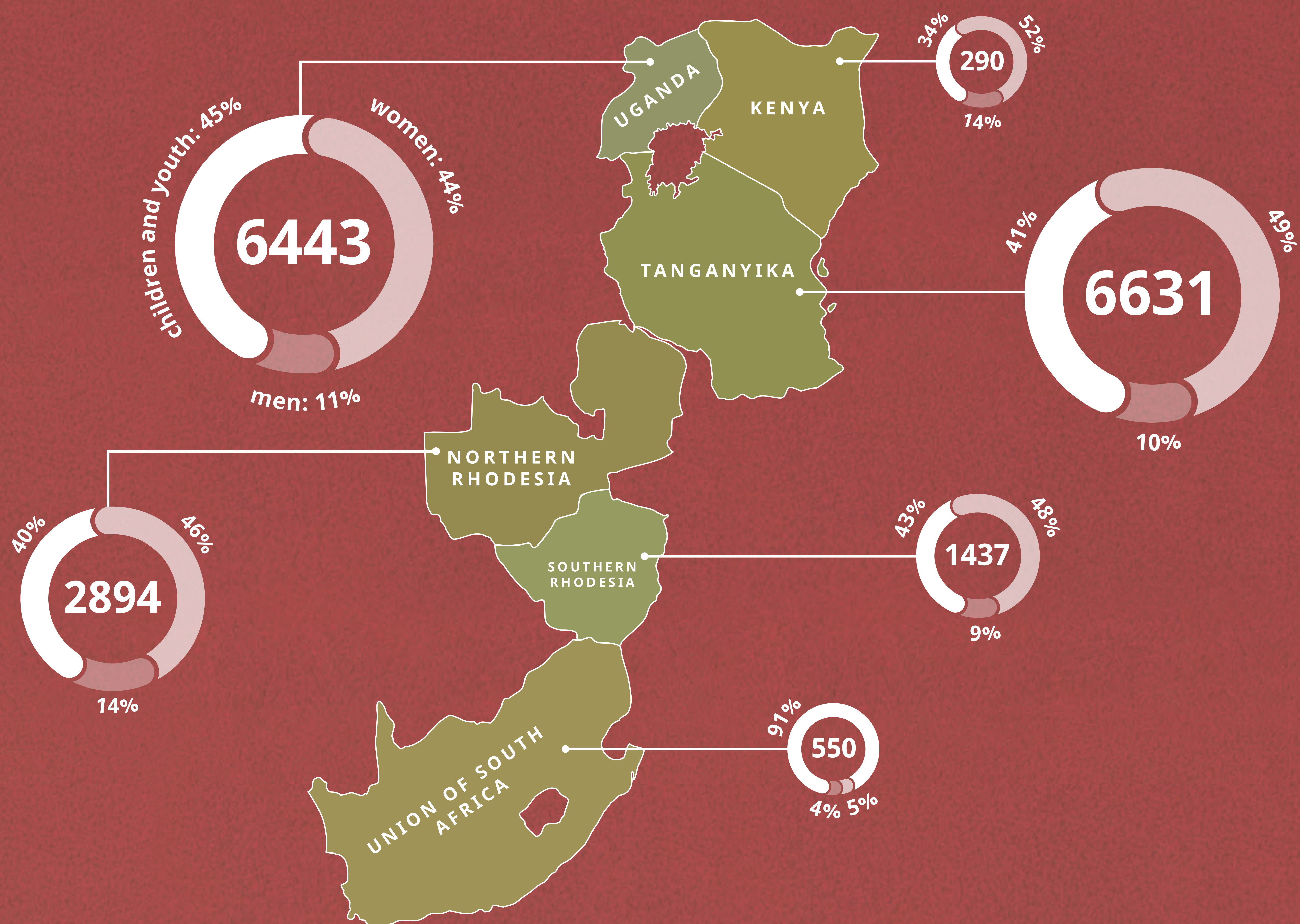
📍 The opening of the Polish House on 3 May Constitution Day. Nairobi, Kenya, 3 May 1943 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Otwarcie Domu Polskiego w święto Konstytucji 3 Maja. Nairobi, Kenia, 3 maja 1943 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

The Polish population in East and South Africa, 3 December 1944

(based on: J. Wróbel, *Uchodźcy polscy ze Związku Sowieckiego 1942–1950*, Łódź 2003, p. 160)

Ludność polska w Afryce Wschodniej i Południowej, 3 grudnia 1944 r.
(na podstawie: J. Wróbel, *Uchodźcy polscy ze Związku Sowieckiego 1942–1950*, Łódź 2003, s. 160)

📍 Polish women in Oudtshoorn, Union of South Africa (South Africa), 1940s
(Photo: Archives of Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow)

Polki w Oudtshoorn, Związek Południowej Afryki (Republika Południowej Afryki), lata czterdzieste XX w. (fot. Archiwum Centrum Dokumentacji Zsylek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie)

INTO THE UNKNOWN

W NIEZNANE

As early as 1941, Poles arrived in Northern Rhodesia from Cyprus, where they had gone following the outbreak of the Second World War along an evacuation route which led through Romania and the Balkan countries.

The group was located, among others, in the Fort Jameston and Livingstone housing settlements. It is estimated that about 429 Poles displaced from Cyprus found refuge in this country.

The first ships of refugees from the Soviet Union reached the African continent on 27 August 1942. About 1,400 people ended up in settlements in Tanganyika and Uganda. In total, it is estimated that over 18,000 Polish citizens were transferred to 22 Polish settlements in South-East Africa.

Już w 1941 r. do Rodezji Północnej przyjechali Polacy z Cypru, gdzie trafili po wybuchu II wojny światowej z Rumunii i krajów bałkańskich, przez które wiódł jeden ze szlaków ewakuacji.

Grupę rozlokowano m.in. w osiedlach Fort Jameston oraz Livingstone. Szacuje się, że w tym kraju znalazło schronienie około 429 Polaków przesiedlonych z Cypru.

Pierwsze statki uchodźców ze Związku Sowieckiego dotarły na kontynent afrykański 27 sierpnia 1942 r. Około 1400 osób trafiło do osiedli w Tanganice i Ugandzie. W sumie ocenia się, że ponad 18 tys. obywateli polskich zostało skierowanych do 22 polskich osiedli na terenie Afryki Południowo-Wschodniej.

📍 Poles beside a train. East Africa, 1943 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Polacy przy pociągu. Afryka Wschodnia, 1943 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

📍 Mombasa, Kenya (Photo: Alamy/BE&W)

Kenia, Mombasa (fot. Alamy/BE&W)

📍 Mombasa (Photo: Archives of the Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow)

Mombasa (fot. Archiwum Centrum Dokumentacji Zsylek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie)

LIVING CONDITIONS

WARUNKI ŻYCIA

Living conditions varied greatly. Some of the refugees lived in buildings resembling beehives, others were placed in ordinary houses with rectangular walls made of clay, and some in houses built of bricks.

Apart from residential buildings, the settlements also had a communal kitchen, administration buildings and the flat of the settlement commandant. There were also common rooms, religious buildings, small shops and craft workshops. As the settlements grew, more buildings were erected and schools opened.

Warunki życia były bardzo zróżnicowane. Część uchodźców mieszkała w budynkach przypominających ule, inni – w zwykłych domach o prostokątnych ścianach wypalanych z gliny, a niektórzy – w domach zbudowanych z cegły.

Oprócz zabudowy mieszkalnej w osiedlach znajdowały się też: wspólna kuchnia, budynki administracji, mieszkanie komendanta osiedla. Nie brakowało świetlic, budynków sakralnych, małych sklepików i warsztatów rzemieślniczych. W miarę rozrastania się osiedli wznoszono kolejne budynki i otwierano szkoły.

Boys sit on a donkey surrounded by locals from around Lake Victoria. Kojia, Uganda 1942–1948 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Chłopcy siedzący na osie, wokół nich – miejscowa ludność z nad jeziora Wiktorii. Kojia, Uganda 1942–1948 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

A woman in a farmyard. Rusape, Southern Rhodesia, 1943–1946 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Kobieta w zagrodzie na farmie. Rusape, Rodezja Południowa, 1943–1946. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

The houses [...] were mostly masonry-built, they had a brick floor, thatched roofs. The bed was actually very primitive. There was no glass in the windows, they only had these, what could I call them, wooden shutters. These were shut at night. The climate was different there. The nights were very cool, the rainy season came once a year.

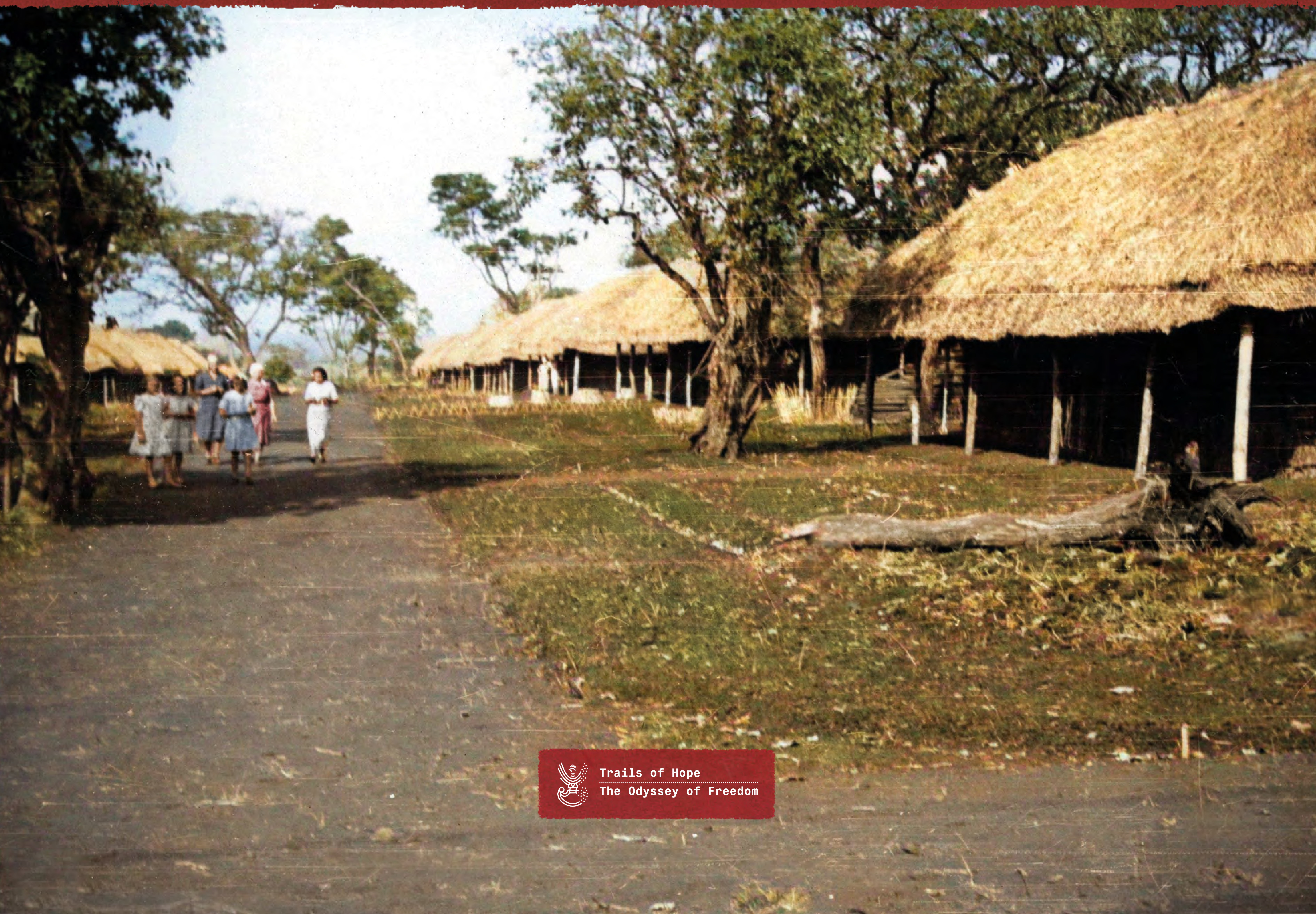
Archives of Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow, Interview with Wiesława Świercz, conducted by Alicja Śmigiełska and Dr. Hubert Chudzio, Leeds, 12 April 2013

Domki były [...] takie murowane raczej, miały podłogę z cegieł, strzechy. Łóżko takie jakieś bardzo prymitywne właściwie. Okna nie miały szyby, tylko miały takie drewniane, jak to powiedzieć, okiennice drewniane. I to się zamykało na noc. Klimat tam był inny. Noce były bardzo chłodne, pora deszczowa była raz w roku.

Archiwum Centrum Dokumentacji Zsylek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Wywiad z Wiesławą Świercz, przeprowadzony przez Alicję Śmigiełską i dr. Huberta Chudzio, Leeds, 12 kwietnia 2013 r.

Polish settlement in Masindi, Uganda, December 1942 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Polskie osiedle w Masindi, Uganda, grudzień 1942 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

EVERYDAY LIFE

CODZIENNOŚĆ

The adults worked for the settlement – they ran farms, staffed the communal kitchen, and worked with small crafts. They also tried to organize their free time, for example, in cafes, community centres, and even libraries. The people could go dancing, see a theater play, or go to a choir concert. In addition, all national and religious holidays were celebrated as far as was possible. The solemnity of these celebrations was enormous because their longing for the homeland was very strong.

At the beginning of April 1943, Polish programs began to be broadcast by a radio station in Nairobi, which commented widely on the course of the war. The radio probably reached all the Polish settlements.

Journalism also developed. In Nairobi, "Polak w Afryce" and "Głos Polski" were published, and in Tanganyika, "Głos Ifundy". The scout's newsletters "Czuj Duch" and "Znicz" also deserve mention.

Dorośli pracowali na rzecz osiedla: prowadzili gospodarstwa, obsługiwali wspólną kuchnię, zajmowali się drobnym rzemiosłem. Starali się również organizować sobie czas wolny, m.in. w kawiarniach, świetlicach, a nawet w bibliotekach. Można było wybrać się na wieczorek taneczny, przedstawienie teatralne albo występ chóru. Oprócz tego w miarę możliwości obchodzono wszystkie święta państwowe i religijne. Podniosłość tych uroczystości była ogromna, ponieważ silnie odczuwano tęsknotę za ojczyzną.

Już na początku kwietnia 1943 r. z rozgłośni w Nairobi rozpoczęto nadawanie polskich audycji, w których szeroko komentowano przebieg wojny. Prawdopodobnie radio docierało do wszystkich polskich osiedli.

Rozwinęło się także czasopiśmiennictwo. W Nairobi wydawano „Polaka w Afryce” oraz „Głos Polski”, a w Tanganice np. „Głos Ifundy”. Nie można zapomnieć o gazetkach harcerskich: „Czuj Duch” i „Znicz”.

👤 Bakery workers with bread. Tengeru, Tanganyika, 1942–1950 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Pracownicy piekarni przy upieczonym chlebie. Tengeru, Tanganika, 1942–1950 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

👤 Shoemaker repairs shoes. Ifunda, Tanganyika, 1942–1943 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Szewc naprawiający obuwie. Ifunda, Tanganika, 1942–1943 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

👤 On a trip to Ngorongoro, 1948 (Photo: Archives of The Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow 2016)

Na wycieczce w Ngorongoro, Tanganika, 1948 r. (fot. Archiwum Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie)

TRADITION

TRADYCJA

In addition to the daily duties, the culture and education of children and youth were nurtured. Scouting was quickly established and developed dynamically.

The inhabitants of the Polish settlements in Africa reflected the multicultural character of the Second Polish Republic. Among them were Catholics, Jews, and Protestants. Religious and state holidays were celebrated. They tried to cultivate the traditions brought from home. This was conducive to strengthening solidarity and brotherhood in difficult times.

Poza wykonywaniem codziennych obowiązków pamiętano o kulturze i wychowaniu dzieci i młodzieży. Szybko utworzono harcerstwo, które prężnie się rozwijało.

Mieszkańcy polskich osiedli w Afryce odzwierciedlali wielokulturowość II Rzeczypospolitej. Byli wśród nich chrześcijanie, Żydzi i protestanci. Obchodzono święta religijne i państwowe. Starano się pielęgnować tradycje wyniesione z domu. Sprzyjało to umocnieniu solidarności i braterstwa w trudnych czasach.

Children in Krakow costumes perform "Down the Vistula River" in celebration of the Polish National Independence Day, Tengeru, Tanganyika, 11 November 1944 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

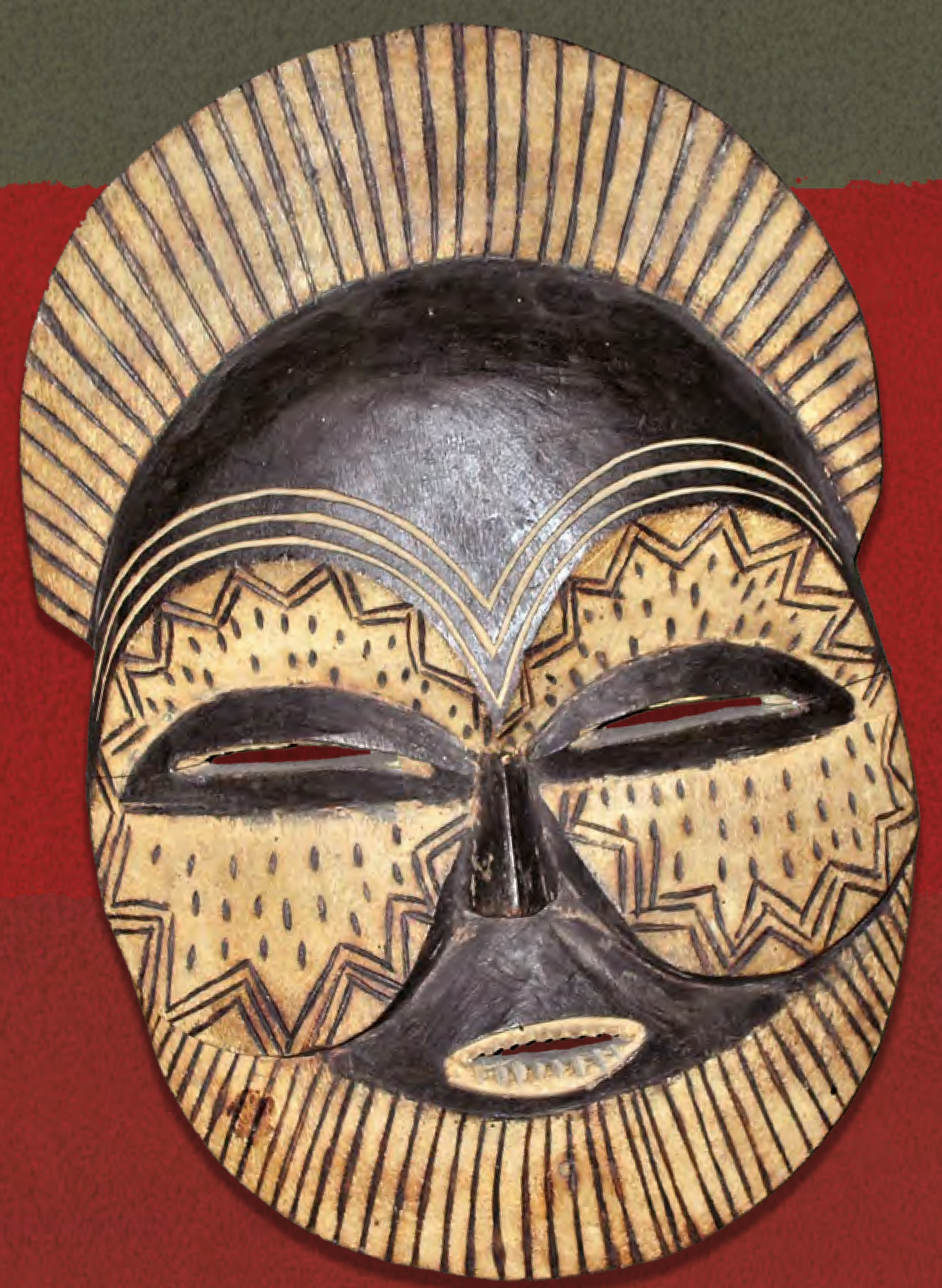
Dzieci w strojach krakowskich, grające w przedstawieniu „Biegiem Wisły” z okazji polskiego Narodowego Święta Niepodległości, Tengeru, Tanganika, 11 listopada 1944 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Mask of Bawenda tribe, Zimbabwe (Photo: Museum of Pabianice)

Maska ludu Bawenda, Zimbabwe (fot. Muzeum Miasta Pabianic)

Abercorn, Northern Rhodesia (Zambia), 1940s (Photo: Archives of the Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow)

Abercorn, Rodezja Północna (Zambia), lata czterdzieste XX w. (fot. Archiwum Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie)

SCHOOL SZKOŁA

📍 A group of primary school pupils with their teacher Olga Jagielnicka. Rusape, Southern Rhodesia (Zimbabwe), c. 1944. Inhabitants of the settlements tried to lead a normal life. Providing school care for around 8,000 Polish children was a great achievement. Each housing settlement ran its own educational institution (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Grupa uczennic szkoły powszechnej z nauczycielką Olgą Jagielnicką. Rusape, Rodezja Południowa (Zimbabwe), ok. 1944 r. Mieszkańcy osiedli starali się prowadzić normalne życie. Dużym osiągnięciem było objęcie opieką szkolną około 8 tys. polskich dzieci. Każde osiedle prowadziło swoją placówkę edukacyjną (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

We went to school, completing two classes per school year. Among the inhabitants of the settlement was a large number of primary and secondary school teachers, so a middle school was also created, which I later attended. The full name of the middle school was Coeducational Middle School in Koja – Uganda – East Africa.

Aldona Piaścińska, Koja, 1942–1945, „Szlaki tułaczy” - a digital project carried out by the KARTA Center Foundation and Pracownia Otwierania Kultury

Chodziłyśmy do szkoły, przerabiając po dwie klasy w ciągu roku szkolnego. Wśród mieszkanków osiedla była spora grupa nauczycielek szkół powszechnych i średnich. Utworzono więc także gimnazjum, do którego później uczęszczałam. Pełna nazwa gimnazjum: Koedukacyjne Gimnazjum Ogólnokształcące w Koju – Uganda – Afryka Wschodnia.

Aldona Piaścińska, Koja, 1942–1945 „Szlaki tułaczy” – projekt cyfrowy zrealizowany przez Fundację Ośrodka Karta oraz Pracownię Otwierania Kultury

📍 In front of a Polish school in Rusape, Southern Rhodesia (Zimbabwe), 1940s (Photo: Archives of the Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow)

Przed polską szkołą w Rusape, Rodezja Południowa (Zimbabwe), lata czterdzieste XX w. (fot. Archiwum Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie)

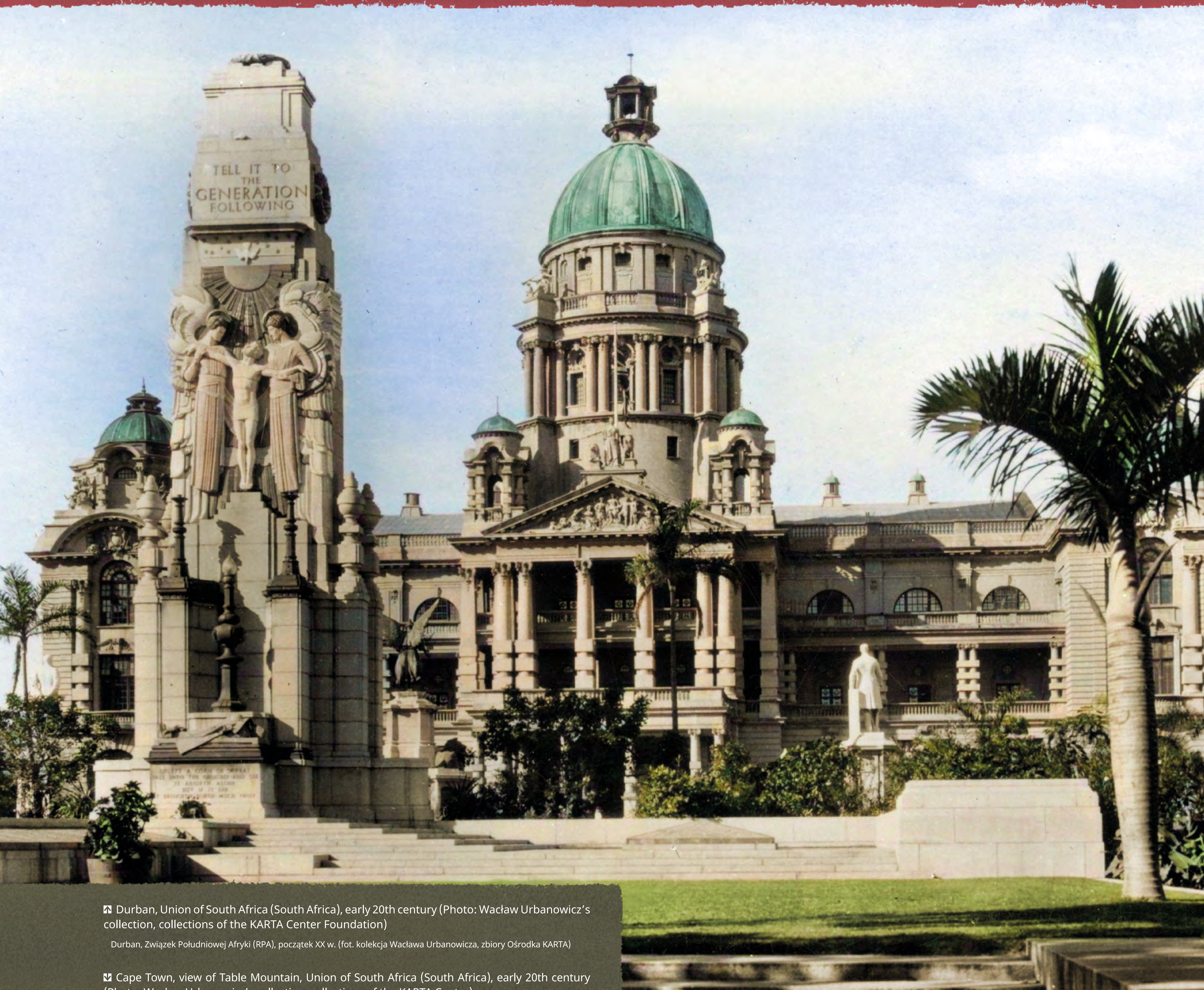
📍 The ceremony of awarding a banner to the Polish school. Masindi, Uganda, 1942–1946 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Uroczystość nadania sztandaru polskiej szkole. Masindi, Uganda, 1942–1946 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

AT THE CAPE OF GOOD HOPE NAD PRZYŁĄDKIEM DOBREJ NADZIEI

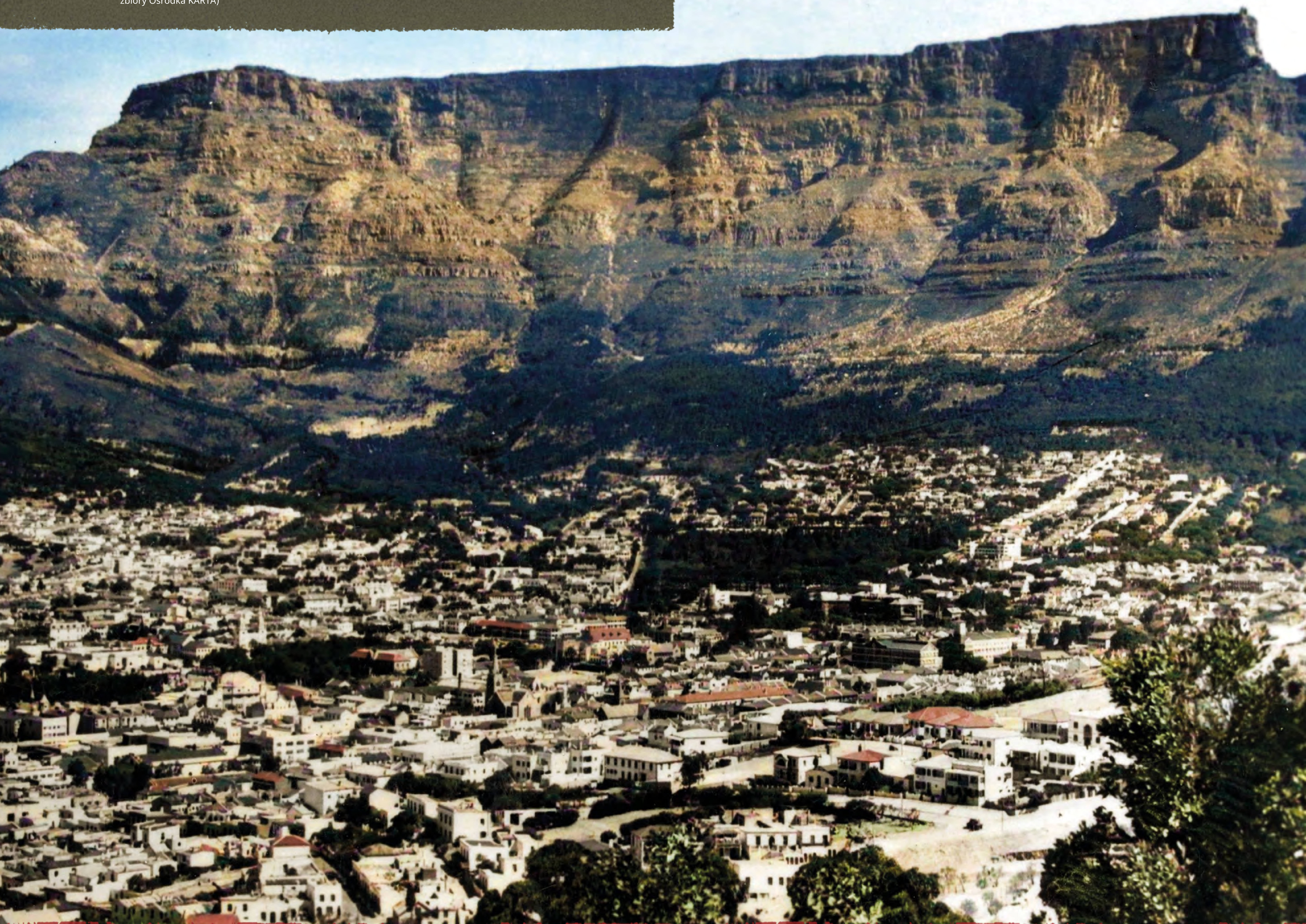

📍 Durban, Union of South Africa (South Africa), early 20th century (Photo: Waclaw Urbanowicz's collection, collections of the KARTA Center Foundation)

Durban, Związek Południowej Afryki (RPA), początek XX w. (fot. kolekcja Wacława Urbanowicza, zbiory Ośrodka KARTA)

📍 Cape Town, view of Table Mountain, Union of South Africa (South Africa), early 20th century (Photo: Waclaw Urbanowicz's collection, collections of the KARTA Center)

Kapsztad, widok na Górę Stołową, Związek Południowej Afryki (RPA), początek XX w. (fot. kolekcja Wacława Urbanowicza, zbiory Ośrodka KARTA)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

THE POLISH ARMY

POLSKIE WOJSKO

From June to September 1942, the soldiers of the 20th Infantry Regiment of the Polish Armed Forces were quarantined in the Hay Paddock camp near Pietermaritzburg, along with their commander, Lt. Col. Aleksander Idzik. They won the sympathy of the local population, so the City Council, in a resolution of 8 April 1944, named one of the streets in the Scottsville district "Poland Road".

On 4 September 1942, the Polish troops left Durban, stopping for a few days in Cape Town on the way.

Od czerwca do września 1942 r. w obozie Hay Paddock pod Pietermaritzburgiem przebywali na kwarantannie żołnierze 20. pułku piechoty Polskich Sił Zbrojnych z dowódcą – ppłk. Aleksandrem Idzikiem. Zaskarбили oni sobie sympatię miejscowej ludności, dlatego Rada Miasta uchwałą z 8 kwietnia 1944 r. nadała jednej z ulic w dzielnicy Scottsville nazwę „Poland Road”.

4 września 1942 r. wojska polskie odpłynęły z Durbanu w dalszą drogę; zatrzymały się jeszcze po drodze na kilka dni w Kapsztadzie.

Polish soldiers during shooting exercises. The Union of South Africa, after 1942 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Polscy żołnierze na ćwiczeniach w strzelaniu. Związek Południowej Afryki, po 1942 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie)

We got to Durban and then to Pietermaritzburg, we stayed there for about two months. There were already oranges there... I remember [you could get] a bag of fresh oranges for two shillings. The food stood outside by the kitchen... as much as you wanted.

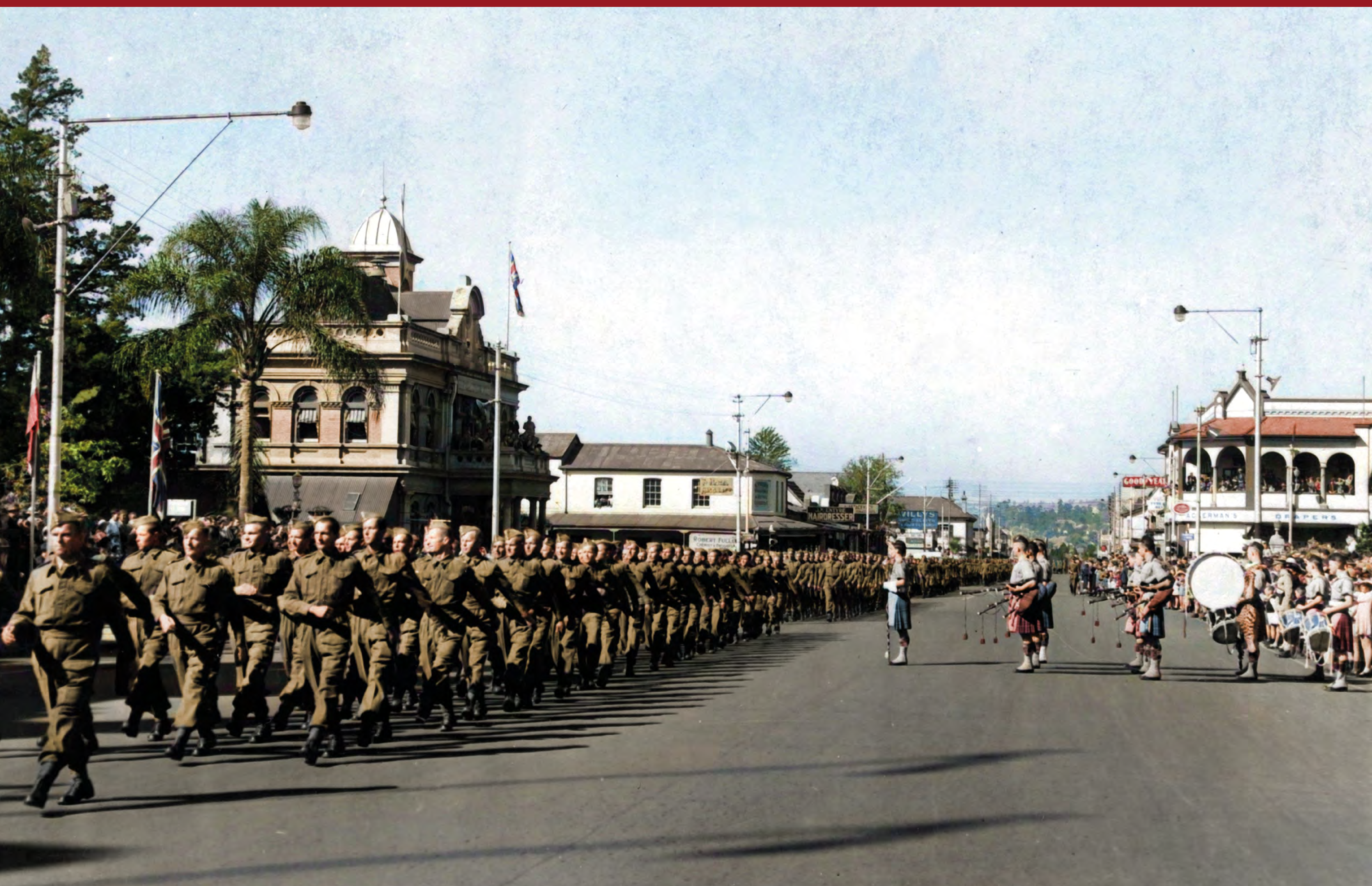
Konstanty Staszkiwicz, "Generations are leaving - source accounts of Polish Siberians from Great Britain", Project of the Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow, Nottingham

Dotarliśmy do Durbanu, a później do Pietermaritzburga, tam staliśmy jakieś dwa miesiące. Tam już pomarańcze było... pamiętam, że za dwa szylingi worek pomarańczy świeżych [dostać można] było. Jedzenie koło kuchni na dworze stało... ile [kto] chciał.

Konstanty Staszkiwicz, „Pokolenia odchodzą – relacje źródłowe polskich Sybiraków z Wielkiej Brytanii”, Projekt Centrum Dokumentacji Zsylek Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Nottingham

Parade. In 1942 there were about 3,200 Polish soldiers in military camps near Pietermaritzburg (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Defilada. W obozach wojskowych pod Pietermaritzburgiem znalazło się w 1942 r. około 3,2 tys. polskich żołnierzy (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

OUTDTSHOORN

View of the air force camp in Oudtshoorn, Union of South Africa (South Africa), 1945 (Photo: collection of the KARTA Center, provided by Juliusz Leon Szafrński)

Widok obozu lotniczego w Oudtshoorn, Związek Południowej Afryki (RPA), 1945 r. (fot. zbiory Ośrodka KARTA, udostępnił Juliusz Leon Szafrński)

We sailed to South Africa, to Port Elizabeth, which is located in the very south of Africa. Then we were taken by train to the town of Oudtshoorn. There we lived in military barracks about 2 km from the city. The barracks were enclosed, and it was forbidden to leave them freely. The barracks consisted of many 24-person houses. In Oudtshoorn, South Africa, we all studied at a Polish elementary school established in an orphanage. I graduated from elementary school and passed the exam to get into the mechanical middle school.

Paweł Bartosz „Szlaki tułaczy” – a digital project carried out by the KARTA Center Foundation and Pracownia Otwierania Kultury

Dopłynęliśmy do Afryki Południowej, do Port Elizabeth, który leży na samym południu Afryki. Następnie przewieziono nas pociągiem do miejscowości Oudtshoorn. Tu mieszkaliśmy w koszarach wojskowych oddalonych od miasta około 2 km. Koszary były ogrodzone i był zakaz samowolnego ich opuszczania. Koszary składały się z wielu domków 24-osobowych. W Oudtshoorn wszyscy uczyliśmy się w polskiej szkole podstawowej utworzonej w sierocińcu. Ja ukończyłem szkołę podstawową i zdałem egzamin do gimnazjum mechanicznego.

Paweł Bartosz, „Szlaki tułaczy” – projekt cyfrowy zrealizowany przez Fundację Ośrodka Karta oraz Pracownię Otwierania Kultury

Holy Mass celebrated in a scout camp. Oudtshoorn, Union of South Africa (South Africa), January 1947 (Photo: collection of the KARTA Center, shared by Jan Banach)

Nabożeństwo w obozie harcerskim. Oudtshoorn, Związek Południowej Afryki (RPA), styczeń 1947 r. (fot. zbiory Ośrodka KARTA, udostępnił Jan Banach)

A group of boys evacuated from the USSR. Oudtshoorn, Union of South Africa (South Africa), 1945 (Photo: collection of the KARTA Center, shared by Emil Mieszkowski)

Grupa chłopców ewakuowanych z ZSRS. Oudtshoorn, Związek Południowej Afryki (RPA), 1945 r. (fot. zbiory Ośrodka KARTA, udostępnił Emil Mieszkowski)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

Two Polish soldiers with an inhabitant of South Africa (Photo: AIPN)

Dwaj polscy żołnierze z mieszkańcem południowej Afryki (fot. AIPN)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

THE LAND OF WATERFALLS

KRAINA WODOSPADÓW

Students from the Digglefold School Center participate in celebrations. Salisbury (now Harare), Southern Rhodesia (Zimbabwe), 27 May 1946 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Uroczystości z udziałem uczennic z ośrodka szkolnego w Digglefold, Salisbury (obecnie Harare), Rodezja Południowa (Zimbabwe), 26 maja 1946 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Victoria Falls on the Zambezi River (Photo: Alamy)

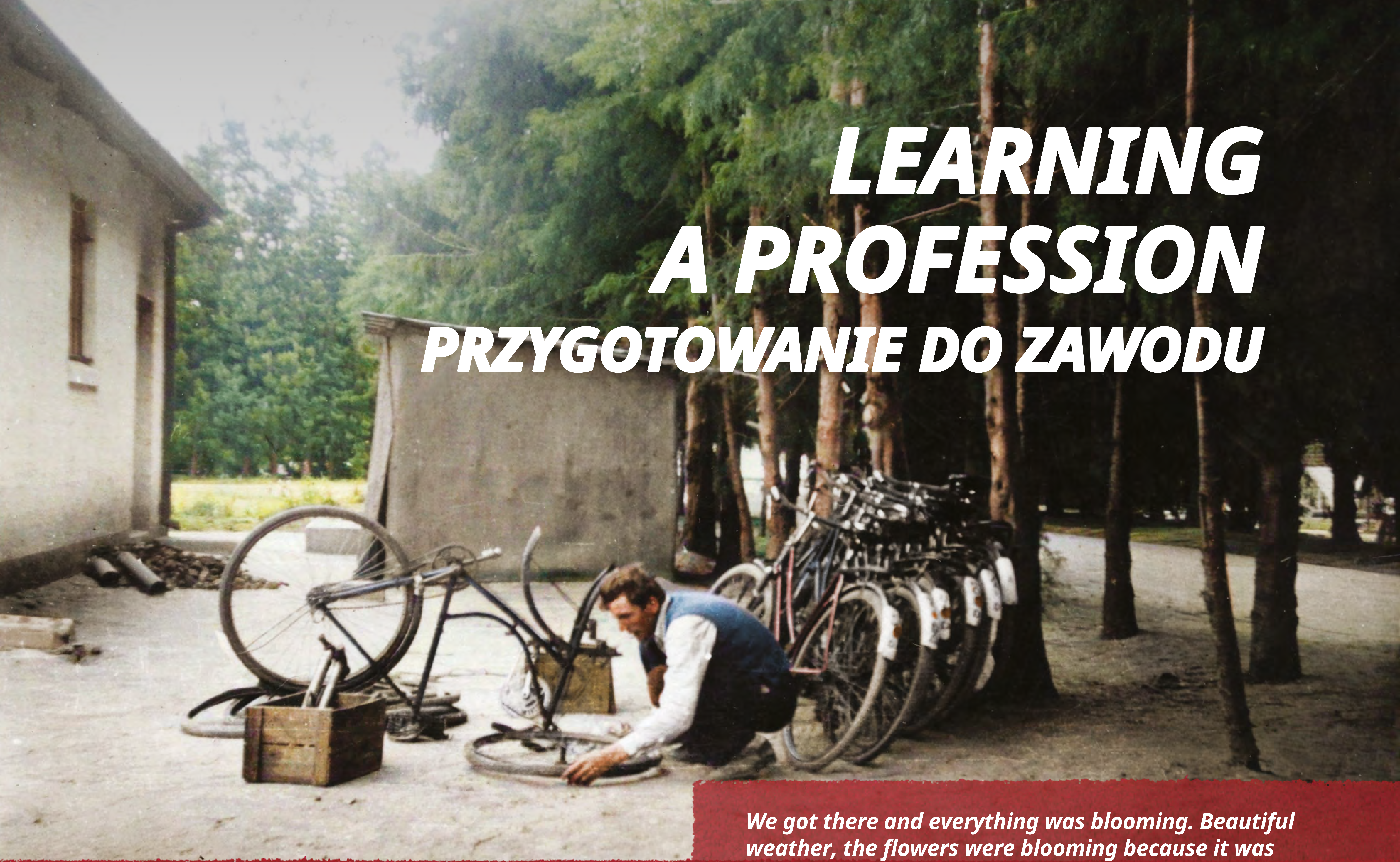
Wodospady Wiktorii na rzece Zambezi (fot. Alamy)

Great Zimbabwe complex of ruins (Photo: Alamy)

Kompleks ruin tzw. Wielkiego Zimbabwe (fot. Alamy)

LEARNING A PROFESSION PRZYGOTOWANIE DO ZAWODU

We got there and everything was blooming. Beautiful weather, the flowers were blooming because it was very warm. We drove for quite a long time, maybe four days, maybe six days [...] to Digglefold. Digglefold was the most beautiful place you could ever dream of.

📍 Chief mechanic Józef Rogowy repairs a bicycle. Digglefold, Southern Rhodesia (Zimbabwe), 1943–1946 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Główny mechanik Józef Rogowy naprawia rower. Digglefold, Rodezja Południowa (Zimbabwe), 1943–1946 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

📍 Second grade high school students. Digglefold, Southern Rhodesia (Zimbabwe), 1943–1946 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Uczennice II klasy liceum. Digglefold, Rodezja Południowa (Zimbabwe), 1943–1946 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Anna Czepiel, "Generations are leaving - source accounts of Polish Siberians from Great Britain", Project of The Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements, of the Pedagogical University of Krakow, Birmingham

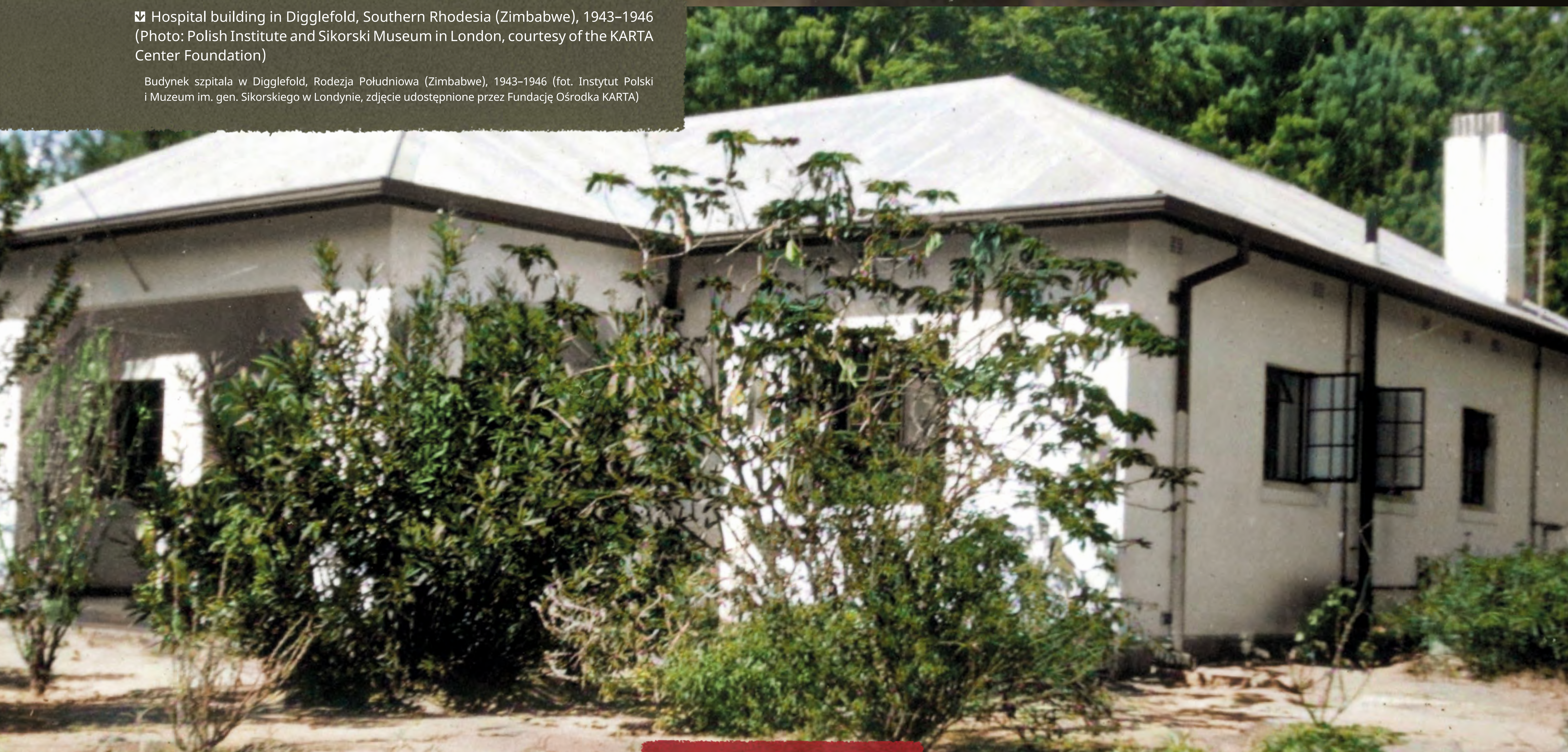
Przyjechaliśmy tam i wszystko kwitło. Piękna pogoda, kwiaty kwitły, bo było bardzo ciepło. Jechaliśmy dosyć długo, może jakieś cztery dni, może sześć dni [...] do Digglefold. Digglefold to było najpiękniejsze miejsce, jakie można sobie wymarzyć.

Anna Czepiel, „Pokolenia odchodzą – relacje źródłowe polskich Sybiraków z Wielkiej Brytanii”, Projekt Centrum Dokumentacji Zsylek Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Birmingham

📍 Hospital building in Digglefold, Southern Rhodesia (Zimbabwe), 1943–1946 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Budynek szpitala w Digglefold, Rodezja Południowa (Zimbabwe), 1943–1946 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

HOUSING SETTLEMENTS

OSIEDLA

✎ A chapel in a Polish settlement. Rusape Southern Rhodesia (Zimbabwe), 1943–1946 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Kaplica w polskim osiedlu. Rusape, Rodezja Południowa (Zimbabwe), 1943–1946 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

We come to this Marandellas camp in Rhodesia [Southern]. I can recall this camp right away - these little houses covered by straw. I was assigned to this small house with my sisters, Lodzia and Halina [...] In Africa, these houses were mostly round or square. Because it was hot, the door was cut in half. And you'd open the first half. You'd hang a curtain so the mosquitoes wouldn't fly in and bite. The bottom half - for snakes and lizards [not to get inside] - was always closed.

Mirosław Golya, "Generations are leaving - source accounts of Polish Siberians from Great Britain", Project of the Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow, Birmingham

✎ Residential buildings of a Polish settlement in Africa. Rusape Southern Rhodesia (Zimbabwe), 1943–1946 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Budynki mieszkalne polskiej osady w Afryce. Rusape, Rodezja Południowa (Zimbabwe), 1943–1946 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

✎ Children play in the sand in front of the kindergarten. Marandellas Southern Rhodesia (Zimbabwe), 1944 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Dzieci podczas zabawy w piasku przed budynkiem przedszkola. Marandellas, Rodezja Południowa (Zimbabwe), 1944 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Przyjeżdżamy do tego obozu Marandellas, w Rodezji [Południowej]. Od razu pamiętam ten obóz - takie małe domki pod słomą. Przydzielono mnie z siostrami, Lodzią i Haliną do takiego małego domku [...] W Afryce te domki były przeważnie okrągłe albo kwadratowe. Ze względu na to, że było gorąco, to drzwi były przecięte na pół. I tę pierwszą połowę się otwierało. Dawało się firankę, żeby moskity nie wleciały do wewnątrz i nie gryzły. Ta połowa u dołu - żeby węże, jaszczurki [nie dostały się do środka], to zawsze była zamknięta.

Mirosława Golya, „Pokolenia odchodzą - relacje źródłowe polskich Sybiraków z Wielkiej Brytanii”, Projekt Centrum Dokumentacji Zsylek Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Birmingham

THE LITTLEST DANCERS

NAJMŁODSZE TANCERKI

📌 Girls in Polish national folk costumes. Original caption: "The littlest dancers". Rusape, Southern Rhodesia (Zimbabwe), 1943-1946 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Center Foundation)

Dziewczynki w polskich strojach ludowych. Podpis oryginalny: „Najmłodsze tancerki”. Rusape, Rodezja Południowa (Zimbabwe), 1943-1946 (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

FROM PALESTINE TO BOLOGNA

OD PALESTYNY DO BOLONII

The decision to transform part of the Polish Army in the east into the Polish II Corps was made in June 1943, during a visit of the supreme commander to the Middle East. The units were reorganised and trained in British Palestine. The soldiers of Polish II Corps fought in the Italian Campaign, where the Allied troops tried to break through the strongly fortified German positions from early 1944. The road to Rome led through the mountain passes of the narrowest neck of the Apennine Peninsula. After many failed attempts by American, British, French, New Zealand, and Indian forces, it was the Poles who succeeded in breaking down the defences and capturing Monte Cassino in May 1944.

The Polish troops went on to fight at Piedimonte San Germano, and later along the Adriatic Shore, where they liberated Ancona on 18 July. The military passage of the Anders' Army ended with the liberation of Bologna on 21 April 1945.

W czerwcu 1943 r. podczas wizyty Naczelnego Wodza na Bliskim Wschodzie zapadła decyzja o przekształceniu części Armii Polskiej na Wschodzie w 2. Korpus Polski. Na terenie Palestyny odbyły się reorganizacja i przeszkolenie jednostek. Żołnierze 2. Korpusu wzięli udział w działaniach bojowych prowadzonych na terenie Włoch. Od początku 1944 r. wojska alianckie usiłowały przebić się przez silnie ufortyfikowane pozycje niemieckie. Droga do Rzymu wiodła przez przełęcze górskie najwyższego miejsca Półwyspu Apenińskiego. Mimo wielu wcześniejszych prób oddziałów amerykańskich, brytyjskich, francuskich, nowozelandzkich i hinduskich – to Polakom w maju 1944 r. udało się przełamać zacieklą obronę i zdobyć Monte Cassino.

Polskie oddziały walczyły również pod Piedimonte, a następnie na odcinku adriatyckim, gdzie 18 lipca wyzwolono Ankonę. Swoją szlak bojowy żołnierze gen. Władysława Andersa zakończyli zdobyciem Bolonii 21 kwietnia 1945 r.

Italians welcoming the soldiers of the Polish II Corps. Standing on the car second from the left is General Klemens Rudnicki. Bologna, Italy, 21 April 1945 (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Włosi witają żołnierzy 2. Korpusu Polskiego. Na samochodzie drugi z lewej gen. Klemens Rudnicki. Bolonia, Włochy, 21 kwietnia 1945 r. (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

The Polish army was transported to the Italian front from the Egyptian sea ports. Polish soldiers of 2nd Armoured Brigade by the Pyramid of Khafre. Giza, Egypt, 1943 (Photo: NAC)

Z egipskich portów polska armia transportowana była na front włoski. Polscy żołnierze 2. Brygady Panczernej przed piramidą Chefrena. Giza, Egipt, 1943 r. (fot. NAC)

General Władysław Anders with accompanying officers. Ruins of the Monte Cassino Monastery visible in the background. Cassino, Italy, May 1944 (Photo: Felicjan Maliniak; Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

General Władysław Anders z towarzyszącymi mu oficerami. W głębi widać ruiny klasztoru na Monte Cassino. Cassino, Włochy, maj 1944 r. (fot. Felicjan Maliniak; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

FROM NORMANDY TO WILHELMSHAVEN

OD NORMANDII DO WILHELMSHAVEN

The 1st Polish Armoured Division was formed in the United Kingdom on 25 February 1942, and its command was given to General Stanisław Maczek. The division shed a great deal of blood near Falaise in Normandy and then blocked the German escape route from the Chambois pocket, again at the cost of heavy losses. The Allied commanders were convinced it needed to be withdrawn from active fighting. Nevertheless, replenished, it participated in a daring pursuit of the enemy, liberating cities in France, Belgium, and the Netherlands. The slogan "Priority for the Poles" became known to all Allied soldiers. While capturing Ypres, General Maczek forbade the use of artillery fire in cities, saving the lives and property of Belgian and Dutch civilians. The burden of the fight was transferred to the riflemen, who cleared the territory of enemy units. The locals have fond memories of his decision. In 1945, after the bloody campaign in the Netherlands, the 1st Polish Armoured Division entered Germany, ending its battle trail with capturing the naval base of Wilhelmshaven.

25 lutego 1942 r. w Wielkiej Brytanii utworzono 1. Dywizję Pancerną. Jej dowódcą został gen. bryg. Stanisław Maczek. Jednostka wzięła udział w krwawych walkach w Normandii pod Falaise. Uniemożliwienie ucieczki niemieckim oddziałom pod Chambois dywizja okupiła dużymi stratami. Alianccy dowódcy byli przekonani o konieczności jej wycofania z walki. Mimo to – uzupełniona – wzięła udział w brawurowym pościgu za wrogiem, wyzwalając miasta Francji, Belgii i Holandii. Hasło „Priority for the Poles” stało się znane każdemu żołnierzowi alianckiemu. W trakcie walk o Ypres gen. Maczek zakazał prowadzenia ognia artyleryjskiego w miastach, dzięki czemu ludność cywilna Belgii i Holandii nie straciła życia i dobytku. Ciężar walk spoczął na barkach strzelców oczyszczających zajmowane tereny z jednostek wroga. Mieszkańcy zapamiętali to z wdzięcznością. W 1945 r., po krwawych walkach w Holandii 1. Dywizja Pancerna wkroczyła do Niemiec, aby skończyć szlak bojowy w Wilhelmshaven.

General Stanisław Maczek, commander of the 1st Armoured Division (left, talking to a laryngophone), in a Cromwell VII tank of the Staff Squadron. Captain Tadeusz Wysocki on the right (Photo: NAC)

General Stanisław Maczek, dowódca 1. Dywizji Pancerniej (z lewej, mówi przez laryngofon), w czołgu Cromwell VII szwadronu sztabowego. Z prawej – rotmistrz Tadeusz Wysocki (fot. NAC)

The 1st (Polish) Independent Parachute Brigade was formed in the UK in October 1941 to fight in Poland. Eventually, it participated in the largest airborne operation in history, conducted near Arnhem, in the territory of occupied Netherlands, in September 1944 (Photo: NAC)

1. Samodzielna Brygada Spadochronowa sformowana w Wielkiej Brytanii w październiku 1941 r. Brygada miała wziąć udział w walkach w Polsce. Ostatecznie uczestniczyła w największej operacji z udziałem wojsk powietrznodesantowych we wrześniu 1944 r. na terytorium okupowanej Holandii, pod Arnhem (fot. NAC)

Allied assault troops land on Omaha Beach. The Polish Air Force, Polish Navy, and the Polish Merchant Navy participated in the operation, 6 June 1944 (Photo: National Archives and Records Administration)

Alianckie oddziały desantowe lądują na plaży Omaha. W działaniach bojowych brały udział: Polskie Siły Powietrzne, Polska Marynarka Wojenna i Polska Marynarka Handlowa, 6 czerwca 1944 r. (fot. National Archives and Records Administration)

THE BITTER TASTE OF VICTORY

GORZKI SMAK ZWYCIĘSTWA

The tragic death of General Władysław Sikorski in a plane crash in Gibraltar in 1943 weakened the position of the Polish Government in London. With his position strengthened after the Battle of Stalingrad, Joseph Stalin began to form the structures of a future communist Polish state, obedient to him. In February 1945 the soldiers of the Polish Armed Forces learnt the resolutions of the Yalta Conference, which included incorporating Poland into the Soviet sphere of influence, forfeiting Kresy, its eastern territories, to the Soviet Union, and stripping the legal Polish government-in-exile of all authority. That information led to a crisis in Polish-British relations. However, the Polish troops went on fighting the war until the capitulation of Germany. Despite the great and numerous successes on the fronts of the Second World War and their heroism and sacrifice, Poles did not participate in the victory parade in London on 8 June 1946.

Tragiczna śmierć gen. Władysława Sikorskiego w katastrofie w Gibraltarze w 1943 r. osłabiła pozycję polskiego rządu w Londynie. Po bitwie stalingradzkiej Józef Stalin rósł w siłę i zaczął tworzyć podporządkowane sobie komunistyczne struktury przyszłego państwa polskiego. W lutym 1945 r. żołnierze służący w Polskich Siłach Zbrojnych poznali ustalenia konferencji jałtańskiej, której uczestnicy zgodzili się na oddanie Polski do sowieckiej strefy wpływów, odebranie Polsce Kresów Wschodnich i odsunięcie od władzy legalnego polskiego rządu na uchodźstwie. Informacje te doprowadziły do kryzysu w stosunkach polsko-brytyjskich. Żołnierze polscy uczestniczyli jednak w wojnie aż do kapitulacji Niemiec. Mimo wielu sukcesów odniesionych w walkach na frontach II wojny światowej, bohaterstwa, a nawet heroizmu i ofiar Polacy nie wzięli udziału w defiladzie zwycięstwa w Londynie 8 czerwca 1946 r.

❏ Soldiers of the 2nd Warsaw Armoured Division leave the Polish Repatriation Camp in Ayr. The soldiers have been freshly decommissioned; one of them is already wearing civilian clothing (Photo: NAC)

Opuszczenie obozu Polskiego Korpusu Przysposobienia w Ayr przez żołnierzy 2. Warszawskiej Dywizji Pancerniej. Żołnierze świeżo zdemobilizowani – jeden z nich już w ubraniu cywilnym (fot. NAC)

❏ The Yalta Conference in 1945. Sitting, left to right: the British Prime Minister Winston Churchill, US President Franklin Delano Roosevelt, and the Soviet leader Joseph Stalin (Photo: public domain)

Konferencja w Jaltce w 1945 r. Od lewej siedzą: premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill, prezydent USA Franklin Delano Roosevelt, przywódca ZSRS Józef Stalin (fot. domena publiczna)

❏ The London Victory Parade, 8 June 1946 (Photo: ALAMY)

Parada dla uczczenia zwycięstwa, Londyn, 8 czerwca 1946 r. (fot. ALAMY)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

THE END OF THE DREAM

KONIEC MARZEŃ

In the spring of 1946, the British informed the Polish commanders about the need to disband the military units. The demobilisation of the Polish Armed Forces continued against the stance adopted by the Polish government-in-exile. The Polish Resettlement Corps was set up to prepare soldiers for civilian life. The symbolic date marking the end of the Polish Armed Forces was 10 July 1947, when the Polish military banners were deposited in the Sikorski Institute in London. In September 1946 the government of communist Poland stripped the officers of the Polish Armed Forces, notably generals Anders, Maczek, and Kopański of Polish citizenship.

The soldiers, quite recently proving their gallantry on the battlefield, now had to take a difficult decision: whether to return to their homeland under communist rule, or to stay abroad. In Poland, they could expect to come under surveillance and persecution. Some decided to stay abroad, where they made their homes and started families. They found a safe harbour, yet they would always miss their country. Only a few lived to see a free and independent Poland.

Wiosną 1946 r. Brytyjczycy zakomunikowali dowódcom polskich jednostek konieczność rozwiązania formacji wojskowych. Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych była prowadzona wbrew stanowisku władz polskich na uchodźstwie. Zamierzano przygotować żołnierzy do życia cywilnego i w tym celu powołano Polski Korpus Przystosowania i Rozmieszczenia. Symboliczną datą końca Polskich Sił Zbrojnych był 10 lipca 1947 r. – dzień złożenia sztandarów w Instytucie Historycznym im. Sikorskiego w Londynie. We wrześniu 1946 r. władze komunistycznej Polski pozbawiły oficerów, w tym generałów: Andersa, Maczka, Kopańskiego, obywatelstwa polskiego.

Jeszcze niedawno bohatersko walczący żołnierze musieli podjąć trudną decyzję: wrócić do kraju rządzonego przez komunistów czy pozostać za granicą? W kraju czekały ich inwigilacja i prześladowania. Część zdecydowała się zostać za granicą, tam znalazła dom, założyła rodziny. Odnaleźli spokojną przystań, choć wciąż tęsknili za ojczyzną. Polskę wolną i niepodległą zobaczyli nieliczni.

🚩 The gate to the Military Repatriation Camp for the soldiers of the Polish Armed Forces, Gdańsk, 1947 (Photo: NAC)

Brama do Wojskowego Obozu Repatriacyjnego żołnierzy z Polskich Sił Zbrojnych, Gdańsk, 1947 r. (fot. NAC)

🚩 Soldiers of the Polish Armed Forces on board of a ship, returning to Poland, 1946 (Photo from the collection of Marcin Rudziński; KARTA Centre Foundation)

Żołnierze służący w Polskich Siłach Zbrojnych wracają statkiem do Polski, 1946 r. (fot. ze zbiorów Marcina Rudzińskiego; Fundacja Ośrodka KARTA)

🚩 Depositing the banners of the Polish Armed Forces at the Sikorski Institute (Photo: Polish Institute and Sikorski Museum in London, courtesy of the KARTA Centre Foundation)

Złożenie sztandarów Polskich Sił Zbrojnych w Instytucie Historycznym im. gen. Sikorskiego (fot. Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, zdjęcie udostępnione przez Fundację Ośrodka KARTA)

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

Poles on WWII fronts

Polacy na frontach II wojny światowej

- 1939 evacuation routes of Polish soldiers
kierunki ewakuacji polskich żołnierzy w 1939 r.
- evacuation and battle trail of General Anders' Polish Army
trasa ewakuacji i szlak bojowy Armii Polskiej gen. Andersa
- 1940 battle trail of Polish Independent Highland Brigade
szlak Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich (1940)
- 1940 battle trail of General Maczek's 10th Armoured Cavalry Brigade
szlak 10 Brygady Kawalerii Pancerniej gen. Maczka (1940)
- 1940-1942 battle trail of Polish Independent Carpathian Rifle Brigade
szlak Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (1940-1942)
- 1944-1945 battle trail of General Maczek's 1st Armoured Division
szlak 1. Dywizji Pancerniej gen. Maczka (1944-1945)
- maximum extent of Axis occupation
najdalszy zasięg okupacji państw osi
- territories under Allied control in late 1942
obszary pod kontrolą aliantów pod koniec 1942 r.
- neutral states
państwa neutralne
- Union of Soviet Socialist Republics
Związek Socjalistycznych Republik Sowietkich

“Trail of Hope” is the route of the odyssey of masses of Polish citizens during the Second World War. They harkened to the activity of the legal government of the Republic of Poland, and followed the lodestar of returning freedom and sovereignty to Poland.

„Szlaki nadziei” to przebieg zbiorowej odysei obywateli polskich w latach II wojny światowej. Wędrowki te były związane z działalnością legalnych władz Rzeczypospolitej, a przyświecała im myśl o przywróceniu wolności i suwerenności Polsce.

☑ A soldier of the 2nd Warsaw Armoured Division by an apple tree, 1945–47 (Photo: NAC)

Żołnierz 2. Warszawskiej Dywizji Pancerniej przy drzewie jabłoni, 1945–1947 (fot. NAC)

AFRICA BROUGHT THEM TOGETHER

POŁĄCZYŁA ICH AFRYKA

Poles scattered around various settlements throughout their stay in Africa were aware that one day they would return to their homeland. They awaited the end of the war with great hope.

Mid-1945 saw the beginning of a campaign to register all the Poles living outside their country. This situation caused great concern to the Polish community in exile. Some people could not imagine returning to a Poland ruled by communists.

Poles were systematically leaving the African continent. The last Polish housing settlements were closed in the early 1950s. It is estimated that most people (as many as 11,129) from the African settlements left for Great Britain. Only around 3,500 of them returned to their homeland, while the remainder decided to emigrate in other directions.

Poles who died in exile will always remain in African soil. To this day, cemeteries bear witness to the Polish presence in these lands.

Polacy rozsiąni po różnych osiedlach przez cały okres pobytu w Afryce byli świadomi tego, że kiedyś wrócą do kraju. Z wielką nadzieją oczekiwali zakończenia wojny.

W połowie roku 1945 rozpoczęła się akcja rejestracji wszystkich Polaków przebywających poza granicami kraju. Sytuacja ta wzbudziła duży niepokój w społeczeństwie polskim na uchodźstwie. Część osób nie wyobrażała sobie bowiem powrotu do Polski rządzonej przez komunistów.

Polacy systematycznie opuszczali kontynent afrykański. Ostatnie polskie osiedla zostały zamknięte na początku lat pięćdziesiątych XX w. Szacuje się, że największą grupę (aż 11 129) z osiedli afrykańskich wyjechało do Wielkiej Brytanii. Zaledwie 3,5 tys. z nich wróciło do kraju. Pozostali zdecydowali się na inne kierunki emigracji.

W afrykańskiej ziemi na zawsze pozostaną Polacy zmarli na obczyźnie. Do dzisiaj cmentarze są świadectwem polskiej obecności na tych terenach.

Meeting of Siberian-Africans, Krzeszów 2013 (Photo: Archives of the Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow)

Spotkanie sybiraków-Afrykańczyków, Krzeszów 2013 r. (fot. Archiwum Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie)

Monument in the Bwana-Mkubwa settlement, Northern Rhodesia (Zambia), 1940s (Photo: Archives of The Center for Documentation of Deportations, Expulsions and Resettlements of the Pedagogical University of Krakow)

Pomnik w osiedlu Bwana-Mkubwa, Rodezja Północna (Zambia), lata czterdzieste XX w. (fot. Archiwum Centrum Dokumentacji Zsyłek, Wypędzeń i Przesiedleń Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie)

African Baobab, commonly known as the Tree of Life. The oldest specimens can live for up to 2,500 years. Tanzania (Photo: Alamy/BE&W)

Baobab afrykański, powszechnie znany jako Drzewo Życia. Najstarsze drzewa potrafią osiągać nawet 2,5 tys. lat. Park Narodowy Tarangire w Tanzanii (fot. Alamy/BE&W)

THE TRUTH IN NUMBERS

PRAWDA LICZB

CA. **315,000** THE NUMBER OF POLES DEPORTED INTO THE USSR IN FOUR BIG DEPORTATION CAMPAIGNS

około 315 000 – liczba Polaków wysiedlonych do ZSRS w czterech deportacjach

THE NUMBER OF POLES EVACUATED WITH ANDERS' ARMY BY 25 AUGUST 1942

78,631 **37,912**
SOLDIERS CIVILIANS

78 631 żołnierzy i 37 912 osób cywilnych – liczba Polaków ewakuowanych wraz z armią Andersa do 25 sierpnia 1942 r.

POLISH ARMED FORCES IN MAY 1945

3,840 **19,400** **170,000**
NAVY AIR FORCE ARMY

Polskie Siły Zbrojne w maju 1945: marynarka – 3 840; lotnictwo – 19 400; siły lądowe – 170 000

✎ Military exercises of the soldiers of the 1st Independent Parachute Brigade of the Polish Armed Forces in the UK, 1943 (Photo: AIPN)

Ćwiczenia żołnierzy 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii, 1943 r. (fot. AIPN)

LOSSES

43,430 OF WHICH **7,608**
SOLDIERS DIED IN BATTLE AND OF WOUNDS

straty: 43 430 żołnierzy, w tym 7 608 poległych i zmarłych od ran

CA. **120,000** THE NUMBER OF SOLDIERS WHO RETURNED TO POLAND

około 120 000 – liczba żołnierzy, którzy powrócili do Polski

Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

☒ Soldiers of the 3rd Carpathian Rifle Division put up the Polish flag on Torre di Asinelli, Bologna, 1945 (Photo: NAC)

Zawieszenie polskiej flagi przez żołnierzy 3. Dywizji Strzelców Karpackich na Torre di Asinelli, Bolonia, 1945 r. (fot. NAC)

Exhibition prepared by the Institute of National Remembrance – Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation within International Project
Trails of Hope. The Odyssey of Freedom

Wystawa przygotowana przez Instytut Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w ramach międzynarodowego projektu „Szlaki Nadziei. Odyseja Wolności”

INSTITUTE OF NATIONAL REMEMBRANCE

**Szlaki Nadziei
Odyseja Wolności**
Wege der Hoffnung
Odyssee der Freiheit

Пути надежды
Одиссея свободы
Trails of Hope
The Odyssey of Freedom

EXHIBITION CONCEPT / KONCEPCJA WYSTAWY: **dr Mateusz Marek**

AUTHORS OF THE EXHIBITION / AUTORZY WYSTAWY: **Ewa Dyngosz, Jakub Izdebski, dr Mateusz Marek, Ryszard Mozgol, Piotr Orzechowski, Marta Szczesiak-Ślusarek, Magdalena Wujda**

GRAPHIC DESIGN / PROJEKT GRAFICZNY: **Szymon Węglowski**

REVIEWERS / RECENZJA: **dr Piotr Chmielowiec, dr hab. Waldemar Grabowski, dr hab. Sławomir Kalbarczyk, dr hab. Jerzy Kirszak, dr Ewa Kowalska, dr Dmitriy Panto**

MAPS / MAPY: **Maciej Czaplicki, Art Sun**

PHOTO COLOURISER / KOLORYZACJA ZDJĘĆ: **Mikołaj Kaczmarek**

POLISH VERSION EDITORIAL / REDAKCJA WERSJI POLSKIEJ: **Magdalena Baj**

ENGLISH TRANSLATION AND PROOFREADING / TŁUMACZENIE: **HOBBIT Piotr Krasnowolski, Martin Cahn**

THE EXHIBITION MAKES USE OF ILLUSTRATIONS FROM THE COLLECTIONS OF THE FOLLOWING / NA WYSTAWIE WYKORZYSTANO ILUSTRACJE Z ZASOBÓW: **Archiwum Akt Nowych, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Centralnego Archiwum Wojskowego, Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej, Fundacji Ośrodka KARTA, Imperial War Museum, Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni, Muzeum Miasta Pabianice, Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku, Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie, Muzeum Spadochroniarstwa i Wojsk Specjalnych w Wiśle, Narodowego Archiwum Cyfrowego, National Archives and Records Administration**
The private collections of / ze zbiorów prywatnych: **Stanisława Błasiaka, Grzegorza Grześkowiaka, Tomusza Sikorskiego**

MORE ON THE WEBSITE / WIĘCEJ NA STRONIE:

SZLAKINADZIEI.IPN.GOV.PL

**NATIONAL PATRONAGE
OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF POLAND ANDRZEJ DUDA
TO MARK THE CENTENARY OF REGAINING INDEPENDENCE**

MAIN PARTNER OF THE EXHIBITION / GŁÓWNY PARTNER WYSTAWY:

**Ministry
of Foreign Affairs
Republic of Poland**

MEDIA PATRONAGE / PATRONAT MEDIALNY:

